

Privatisering som samhällsförändring

Om sambandet mellan värdoförändringar och
samhällsförändring

Claes Hjelmér

Abstract

This master's thesis examines the relationship between privatisation as a social change in Sweden and changes in social values. Theories of democratic values form the theoretical foundation of the thesis where it is concluded that freedom and equality are values closely linked to democracy.

The importance of freedom and equality is, by method of text analysis, examined in the governmental reports "Maktutredningen" from 1990 and "Demokratiutredningen" from 2000. This comparative study shows that equality in "maktutredningen" is closer linked to democracy than freedom, and that the relationship is reversed in "demokratiutredningen", where freedom is closer linked to democracy than equality.

Finally the difference discovered in the two governmental reports are said to be a sign of a change in social values connected to privatisation as a social change in Sweden. The social change in values towards a stronger emphasis on the value of freedom is argued to be an important factor in the process that led up to privatisation as a social change in Swedish society during the 1990s.

Nyckelord: Privatisation, Democratic values, Social change, Maktutredningen, Demokratiutredningen.

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och problemformulering	2
1.2	Avgränsningar	2
1.3	Disposition	3
2	Metodologi och material	4
2.1.1	Metodologiskt upplägg och genomförande.....	4
2.1.2	Motivering av textanalys som metod	5
2.2	Material	6
3	Begreppsdiskussion	8
3.1	Demokrativärden.....	8
3.1.1	Jämlikhet och frihet.....	9
3.1.2	Solidaritet och rättvisa.....	9
4	Teoretisk bakgrund	11
4.1	Den politiska demokratins värden.....	11
4.1.1	Problematisering.....	12
4.2	Den politiska demokratins värden enligt Lundquist	13
4.2.1	Demokratins abstraktionsnivåer.....	13
4.2.2	Den politiska demokratins värden.....	13
4.2.3	Bedömning av värdens betydelse.....	14
4.2.4	Avgränsning av värden.....	14
4.2.5	Frihet	15
4.2.6	Jämlikhet	16
4.2.7	Solidaritet	16
4.2.8	Rättvisa.....	17
4.3	Slutsatser och problematisering	17
5	Privatisering som samhällsförändring	19
5.1	Privatisering i Sverige	19
6	Komparativ studie av maktutredningen och demokratiutredningen	21
6.1	Tillvägagångssätt.....	21
6.2	Maktutredningen	22

6.3	Demokratiutredningen.....	22
6.4	Frihet och jämlikhet i maktutredningen	23
6.5	Frihet och jämlikhet i demokratiutredningen	25
6.6	Sammanfattning	26
7	Jämförande analys.....	27
7.1	Analys av den komparativa studien av maktutredningen och demokratiutredningen	27
7.2	Sambandet mellan värdeförändringar i samhället och utredningarna.....	28
7.3	Sambandet mellan värdeförändringar i samhället och privatisering	29
7.4	Sammanfattande slutsatser och problematisering	30
8	Slutsatser.....	32
8.1	Resultat.....	32
8.2	Förslag på framtida forskning	33

1 Inledning

Förändringar i samhället kan ha flera olika förklaringar. Det jag här ämnar undersöka är om att samhällsförändringar beror på värdeförändringar i samhället. Vi har under framförallt 1990-talet i Sverige sett en utveckling från statligt och kommunalt ägande till privatisering av flertalet områden som fram till dess inte betraktades som kommersiella. Tanken om ökad privatisering är en tydlig förändring i svenskt samhälle som tagit form relativt snabbt. Det finns en rad tänkbara faktorer som påverkat svenskt samhälle mot en ökad privatisering under 1990-talet, värda att nämna är bland andra regeringsskiftet från socialdemokratisk till borgerlig regering under perioden 1991 till 1994, och en ökad internationalisering av samhället.

Flertalet forskare kopplar samman förändringar i samhället med försvagningar, eller förändringar, av demokratin. En av dessa forskare är Lennart Lundquist som menar att demokratis värden kan påverka samhällets konstruktioner och institutioner. (2001, s. 113f) Vidare poängterar Lundquist starkt vikten av att studera demokratin utefter vilka värden som kopplas till den och att bevakning av demokrati värdena bör vara en central uppgift för all statsvetenskaplig forskning. (1998, s. 75) Vikten av detta beskrivs också tydligt i SOU 2000:1 där man skriver att ständig vakthållning kring demokratis värden och institutioner är nödvändig beroende på att nedbrytningen av demokratin kan ske i så små steg att de inte alltid uppmärksammas samt att en trovärdig demokrati är beroende av att det finns en värdegrund i samhället som gör demokratin möjlig (s. 15, 18). När vikten av demokratiska värden inverkan på samhället så starkt poängteras från olika håll borde demokratiska värden också spela in i de förändringar samhället genomgår. Det borde finnas ett samband mellan värdeförändringar och samhällsförändring.

Den 27 juni 1985 beslöt regeringen att tillsätta en kommitté med uppdrag att genomföra en utredning om maktfördelning och demokrati i Sverige. Den 11 september 1997, tolv år senare, tillsatte regeringen ytterligare en kommitté med uppgift att belysa nya förutsättningar, problem och möjligheter inför 2000-talet. De båda uppdragen resulterade i utredningarna *SOU 1990:44; Demokrati och Makt i Sverige, Maktutredningens huvudrapport* (hädanefter refererad till som maktutredningen) samt *SOU 2000:1; En uthållig demokrati! – politik för folkstyre på 2000-talet. Demokratiutredningens betänkande* (hädanefter refererad till som demokratiutredningen). Dessa två utredningar kommer att ligga till grund för denna uppsats där jag mer specifikt undersöker om det finns ett samband mellan privatisering som samhällsförändring och värdeförändringar i samhället under senare delen av 1900 talet i Sverige. Även om jag inser att det finns andra faktorer än värdeförändringar som påverkat privatiseringen i svenskt samhälle är det just denna koppling jag valt att närmare studera.

1.1 Syfte och problemformulering

Fokus för denna uppsats kommer genomgående att ligga på demokratins värden. Mer specifikt är syftet med uppsatsen att undersöka om det finns ett samband mellan samhällsförändring och förändringar i vilka värden som ligger i fokus i samhället. Min övergripande frågeställning är:

Finns det ett samband mellan värdeförändringar och samhällsförändring?

Frågeställningen kommer att undersöka tesen om att konkreta, identifierbara förändringar i samhället beror på förändringar i vilka värden som ligger i fokus i samhället. Mer exakt kommer jag att söka svar på frågan om det skett en förändring i vilka värden som ligger i fokus i svenskt samhälle under 1990-talet och om detta i så fall har ett samband med privatisering som förändring i svenskt samhälle under 1990-talet?

1.2 Avgränsningar

Demokrati och demokrativärden är ett brett ämnesområde och materialet som finns att tillgå är enormt stort. Detta har gjort det extra viktigt med avgränsningar. En viktig avgränsning är att jag valt att studera demokrati utefter moraliska värden, inte efter institutioner eller institutionella värden. Vidare finns inom fältet för statsvetenskaplig demokratiforskning en uppsjö av teorier. Detta har medfört viktiga avgränsningar i både antal, samt hur detaljerat dessa teorier presenteras. Fokus kommer att ligga på Lennart Lundquists demokratiteorier där jag har valt att fokusera på de delar som rör just demokratins värden. Begränsningar har gjorts av Lundquists värdeteorier där jag valt att fokusera på två av de fyra värden som Lundquist identifierar som tillhörande demokratibegreppet. De värden jag kommer att fokusera på är värdena frihet och jämlikhet. Avgränsningarna förknippade med Lundquists teorier kommer mer i detalj att presenteras och motiveras i uppsatsens teoriavsnitt.

Den samhälleliga förändring jag valt att studera har inneburit ytterligare avgränsningar. Relativt omfattande avgränsningar har gjorts i presentationen av privatisering där jag nöjer mig med att ge ett fåtal exempel på privatisering som exempel på en samhällsförändring i Sverige under 1990-talet.

Uppenbara avgränsningar är förknippade med det material jag valt att använda mig av i min komparativa studie. Valet av maktutredningen och

demokratiutredningen motiveras av att de är två större statliga utredningar som i någon form behandlar ett liknande ämne under tiden för en utbredd privatisering i Sverige. I och med valet av maktutredningen och demokratiutredningen avgränsar jag mig både i fråga om material och tidsmässigt till tiden för dessa två utredningar. Förändring av värdenas betydelse över tid och i förhållande till vem som skriver om dessa kan ha spelat in i jämförelsen av de två utredningarna men kommer inte heller närmare undersökas. Ytterligare avgränsningar förknippade med definitionen av vissa begrepp centrala för uppsatsen kommer att presenteras i avsnitt tre.

Avslutningsvis är det jag kallar för utredningarnas demokratidefinition i uppsatsens komparativa studie mellan maktutredningen och demokratiutredningen egentligen en utvidgad definition på begreppet där jag inkluderar fler aspekter av diskussionerna kring demokrati ur de båda utredningarna. I huvudsak kan man säga att jag inkluderat alla diskussioner som mer specifikt rört demokrati.

1.3 Disposition

Inledningsvis kommer jag att under rubrik 2 *Metodologi och material* närmare beskriva metod och tillvägagångssättet för den komparativa studien mellan de två utredningarna, som ligger till grund för uppsatsens empiriska studie. I detta avsnitt kommer jag förutom att beskriva metod och tillvägagångssätt, ge en motivering till val av metod och material. I efterföljande avsnitt, 3 *Begreppsdiskussion*, kommer begrepp centrala för uppsatsen kort problematiseras, definieras och förklaras. De begrepp som kommer behandlas är: demokrativärden, jämlikhet och frihet samt solidaritet och rättvisa.

Efterföljande avsnitt, 4 *Teoretisk bakgrund*, utgör uppsatsens teoriavsitt. Här kommer jag först att presentera en kortare teoretisk överblick över tidigare forskning kring demokratins värden och också ta upp demokratiteoretiska problem inom forskningen. Stark fokus kommer i detta avsnitt att ligga på Lundquists teorier om demokratins värden. Avslutningsvis kommer i avsnittet en mer utförlig motivering till avgränsningar i delar av Lundquists teorier. Under rubrik 5 *Privatisering som samhällsförändring* ges en övergripande bild av privatisering som samhällsförändring i Sverige.

Den teori som presenteras i teoriavsnittet kommer att ligga till grund för den komparativa studie som presenteras i efterföljande avsnitt - 6 *Komparativ studie av maktutredningen och demokratiutredningen*. Här kommer först de båda utredningarna kortfattat presenteras för att sedan under rubrik 7 *Jämförande analys* mer genomgående analytiskt jämföras och kopplas samman med teorin. Slutligen kommer de resultat som jag kommer fram till i uppsatsens analysavsnitt sammanfattas och presenteras under rubriken 8 *Slutsatser*. Jag kommer under denna rubrik även att ge förslag till fortsatt forskning inom området och den inledande frågeställningen kommer att ges ett svar.

2 Metodologi och material

Detta avsnitt beskriver mer utförligt metod och tillvägagångssättet för uppsatsens empiriska studie. Den metod jag valt att arbeta utefter är textanalys. Jag kommer inledningsvis att presentera textanalys som metod samt delar av diskursanalys som är den gren av textanalys jag i huvudsak kommer att använda mig av. En mer precis beskrivning av hur studien genomförs kommer presenteras i avsnitt sex. Avslutningsvis kommer jag i detta avsnitt att motivera mitt val av textanalys som metod för min komparativa studie.

2.1.1 Metodologiskt upplägg och genomförande

Företrädesvis arbetar jag ontologisk det vill säga att jag undersöker verklighetens natur och tittar på verkligheten såsom den ser ut, då jag förutsätter att det sätt vilket jag ser den på är objektivt. (Marsh & Stoker 2002, s. 18) Jag anser att det i det empiriska fallet finns den verklighet som undersöks, oberoende av vem som är betraktaren, något som placerar mig och min studie i den realistiska ontologin. (Lundquist 1993, s. 67)

För att undersöka sambandet mellan samhällsförändring och värdeförändringar i samhället tittar jag närmare på privatisering som ett exempel på en samhällsförändring och förändrade demokrativärden som exempel på en värdeförändring i samhället. Att mäta förändringar i vilka värden som kopplas till demokrati i samhällen är en svår uppgift. Jag har valt att göra detta genom att med hjälp av diskursanalys genomföra en kvalitativ komparativ studie där de båda statliga utredningarna *Demokrati och Makt i Sverige, Maktutredningens huvudrapport* samt *En uthållig demokrati! – politik för folkstyre på 2000-talet. Demokratiutredningens betänkande* utgör empirin.

Diskursanalys är en gren inom textanalys som dels kan betraktas som en vetenskaps- och samhällsteori och dels som en metod för att analysera texter. Inom diskursanalys som metod finns en rad olika inriktningar. Gemensamt för alla inriktningar är dock att de är systematiska studier av diskurser. (Bergström & Boréus 2000, s. 222f) Diskursanalys kan delas in i två inriktningar där den ena definierar diskurs som ”hela den praktik som frambringar en viss typ av yttranden”. I denna inriktning är förändring det centrala och inte motsättningar. (Bergström & Boréus 2000, s. 225f)

Jag kommer att utföra studien utifrån en metod som närmast liknar diskursanalys men metoden kommer även att innehålla spår av andra textanalytiska inriktningar, som idéanalys där fokus läggs på innebördsaspekten av texten. (Bergström och Boréus 2000, s. 20) Jag kommer således att låna element från olika textanalytiska inriktningar och ur diskursanalysen fokusera på

det så kallade "intradiskursiva beroendeförhållandet". Det intradiskursiva beroendeförhållandet studerar bland annat skiften i vilka termer man associerar till ett visst begrepp. Det rör olika elements inbördes relationer inom en diskurs och innebär att man intresserar sig för relationen mellan avsändare och text, mottagare och text, samt mellan avsändare och mottagare. (Bergström och Boréus 2000, s. 223) Avsändarna är i denna studie de som författat de båda utredningarna och det jag undersöker är hur deras inställning till demokrati återspeglas i texten. För att undersöka detta har jag tittat närmare på de avsnitt ur de båda utredningarna som rör definitionen av demokrati.

Efter modeller av Bergström och Boréus (2000, s. 242ff) har jag valt att presentera exempel från texten för att illustrera skillnader i hur värdena frihet och jämlikhet kopplas till demokratibegreppet. Analysen har fokuserat på att utläsa vilken av värdena frihet och jämlikhet som starkast kopplats till demokratibegreppet (jmf Bergström & Boréus 2000, s. 225f) Mer precist har jag kopplat värdena frihet och jämlikhet till demokratibegreppet genom att analysera de meningar som beskriver eller definierar demokrati. Analysen ämnar till att fånga upp centrala ord, innebörd eller sätt att uttrycka sig i texten som ger uttryck för värdet frihet eller jämlikhet.

Fokus i tolkningen av textens innebörd kommer att ligga på avsändaren men kommer till viss del även speglas mig som uttolkare. (jmf Bergström och Boréus 2000, s. 33) Tillvägagångssättet för studien kommer närmare att presenteras under avsnitt 6.1.

2.1.2 Motivering av textanalys som metod

Mitt val av textanalys som metod motiveras av att textanalys är ett medel för att studera samhällsvetenskapliga problem och att texter är outhärliga studieobjekt i samhällsvetenskapen. (Bergström och Boréus 2000, s. 12, 14) Vidare anser jag att samhällsforskningen har något att vinna på en ökad fokusering på studier av den språkliga nivån. Diskursanalys som textanalytisk metod lämpar sig särskilt bra för den typ av studie jag utför då det inte är någon egentlig motsättning som undersöks utan snarare en förändring (jmf Bergström & Boréus 2000, s. 226) Vidare är den komparativa studie jag genomför väl avgränsad i tid och rum vilket lämpar sig för diskursanalytiska studier. (Bergström och Boréus 2000, s. 266) Mitt val av diskursanalys motiveras också av den mångvetenskapliga miljö som diskursanalysen befinner sig i. Inom samhällsvetenskapliga fakulteter förekommer en mängd olika diskursanalytiska verktyg och diskursanalysen bidrar till skapandet av nya sätt att arbeta inom området. Diskursanalyser som genomförts inom olika samhällsvetenskaper följer inte någon specifik metodriktning och några färdiga mallar att ta i bruk för en studie existerar inte. (Bergström & Boréus 2000, s. 238, 256) Forskare utformar i stor uträkning sina egna diskursanalytiska analysverktyg, något som även jag valt att göra.

Alternativt hade man kunnat använda sig av någon annan textanalytisk metod, exempelvis innehållsanalys, där man räknar omnämmandet av något i texter för att jämföra med företeelsen ifråga i en omgivande verklighet (Bergström och Boréus,

s. 47), eller uteslutande fokuserat på en textanalytisk inriktning. Problemet med detta är att man lätt begränsas av att försöka utforma den studie man genomför exakt enligt en speciell metod. Detta är den främsta anledningen till att jag valt att själv utforma metoden till min komparativa studie, utan att helt ställa mig till någon speciell textanalytisk metod.

2.2 Material

Det material jag använt mig av har främst bestått av primärmaterial, men även visst sekundärmaterial. Det sekundärmaterial jag använt består framförallt av teoretiska översikter över tidigare forskning. Framförallt har fokus legat på de två statliga utredningar som ligger till grund för uppsatsens empiriska studie.

Maktutredningen och demokratiutredningen presenterades under en tidsperiod då stora privatiseringar genomfördes i svenskt samhälle. Vidare är utredningarna exempel på två större statliga utredningar som i någon form behandlar ett liknande ämne under tiden för en utbredd privatisering i Sverige. Dessa två anledningar är de främsta till varför jag valt att jämföra maktutredningen och demokratiutredningen.

Självklart ser jag problem med att dra paralleller mellan två statliga utredningar och samhället i stort, men anser ändå att dessa i viss mån speglar värdeförändringar i samhället. Båda utredningarna presenterar på något sätt definitioner av demokrati som man menar borde representera hur man i Sverige definierar demokrati. Även om andra faktorer kan ha spelat in så är de utredare som presenterar definitionen färgade av det samhälle de lever i och definitionerna kan således ses som representativa för ett uttryck av synen på demokrati i svenskt samhälle under den tidsperiod utredningarna skrevs. Vidare kan kritik framföras mot att utredningarna i sig är så pass olika att de inte skulle lämpa sig för en komparativ studie.

Den mest uppenbara skillnaden är att utredningarna behandlar två tillsynes olika ämnen; makt och demokrati. Vidare skiljer sig utredningarna åt i författare, direktiv samt i viss mån, metodologi. Givna exempel har givetvis spelat en roll för hur man definierat demokrati i de två utredningarna. Vägas mot dessa skillnader måste de, enligt min mening, betydande likheter som de två utredningarna har. Båda utredningar är statliga utredningar som båda på liknande sätt tar upp, diskuterar och definierar demokrati. Båda utredningars direktiv kommer från socialdemokratiska regeringar och är de enda två större utredningar under 1990-talet som behandlar, och ger sig på, att definiera demokrati. Dessa likheter anser jag väga tyngre än det som skiljer utredningarna åt och är skälet till varför jag valt dessa två utredningar till min komparativa studie.

Slutligen kan man tycka att tidsperioden mellan utredningarna är för kort för att kunna visa på några egentliga skillnader eller resultat. Tio år kan dock vara tillräckligt lång tid för att kunna genomföra diskursanalytiska studier på (Bergström & Boréus 2000, s. 120ff) och jag anser 10 år vara tillräckligt lång tid för att kunna peka på skillnader utredningarna emellan. Vidare motiveras valet av

utredningar av tiden för utredningarna som en betydande period i svenskt samhälle i frågan om samhällsförändring.

3 Begreppsdiskussion

Inom statsvetenskaplig forskning och demokratiteoretisk litteratur har begreppen ”frihet”, ”jämlighet”, ”solidaritet” och ”rättvisa” definierats på en rad olika sätt. För förståelsen av kommande teoretiska genomgång och analys kommer jag därför i detta avsnitt problematisera och visa vad dessa begrepp, centrala för uppsatsen, står för i detta sammanhang. Inledningsvis kommer begreppet ”demokrativärden” diskuteras och problematiseras. Värdena frihet och jämlighet samt solidaritet och rättvisa definieras här för att sedan under avsnitt 4.3 närmare diskuteras och problematiseras.

3.1 Demokrativärden

Demokrati är både en beteckning för värden och en beskrivning för en politisk styrelseform. Demokrati som i politisk styrelseform betyder folkmakt eller folkstyre där de olika delarna ”folk” och ”styre” tolkas på olika sätt. (Goldmann – Pedersen – Østerud, 1997 s. 54) Här utgår jag från en definition som definierar demokrati utefter vilken vikt man fäster vid olika värden. (Demokratiutredningen 2000, s. 18)

I demokratiutredningen slår man fast att grundvalen för den demokratiska samhällsidén är av etiskt slag och att det därför är av största vikt att klargöra vilka värden demokratin bygger på och främjar. Man skriver också att en demokratisk stat är beroende av att det finns ett värdevitalt samhälle med levande och medvetandegjorda moraluppfattningar hos enskilda grupper samt att de moraluppfattningarna som där finns ger grund och stöd för de demokratiska värdena. (s. 17)

Demokratibegreppet kopplas samman med en mängd värdebegrepp. Dessa kan delas upp i *övergripande substansvärden* och *instrumentella värden* där de övergripande substansvärdena är grundläggande demokrativärden, medan instrumentella värden utgör instrument för att uppnå substansvärdena. (Lundquist 2001, s. 118). Det kan finnas motsättningar mellan olika värden som gör att samtliga värden i vissa demokratiideal inte kan uppfyllas samtidigt. Avvägningar mellan oförenliga värden och rangordning mellan oförenliga demokrativärden förekommer alltså. (Lundquist 1998, s. 80)

Värden uttrycker egenskaper hos någonting (www.ne.se) och när jag i uppsatsen pratar om värden i samhället menar jag vilka värden som kan ses som särskilt uppmärksammade eller prioriterade i svenskt samhälle. För att ge en uppfattning av svårigheten att bestämma vissa värden i mångfalden av betydelser redovisar Lennart Lundquist några distinktioner av värdena jämlighet och frihet

samt solidaritet och rättvisa. Det är utifrån dessa definitioner som jag i huvudsak valt att arbeta. Nedan följer en genomgång av Lundquists definitioner.

3.1.1 Jämlikhet och frihet

Jämlikhet betyder och innebär alla individers lika värde. I politiska sammanhang avser termen ibland även individernas lika inflytande och lika sociala förhållande. Inom politiken är allmän och lika rösträtt oftast det som jämlikhet syftar på. (www.ne.se) Lundquist beskriver jämlikhet som en indelning där de som är lika i relevanta avseenden bör behandlas som lika, ha samma värde, lika rättigheter, ägnas samma respekt och omsorg samt en social likhet som omfattar politisk jämlikhet, ekonomisk jämlikhet och jämlikhet i status. Vidare gör Lundquist en distinktion mellan formell jämlikhet, som bland annat innefattar allmän rösträtt och allas rätt att ställa upp för ämbeten, och substanslikhet, som innebär att människor de facto skall vara jämlika och kunna utnyttja den formella jämlikheten. (2001, s. 116f)

Frihet är ett centralt begrepp i etik och politisk filosofi och handlar om personers frihet eller möjlighet att kunna handla. (www.ne.se) Frihetsbegreppet är starkt förknippat med demokrati för många, lika mycket idag som under den klassiska atenska demokratin. I huvudsak kan man skilja mellan två huvudsakliga inriktningar: den negativ respektive positiva friheten. (Held 1997, s. 34, 129) Den negativa varianten av frihet är frihet från något, och den positiva är frihet och förmåga till något. (Lundquist 2001, s. 117) Den negativa friheten kan sägas fokusera mer på upprätthållandet av politiska rättigheter som till exempel jämlikhet inför lagen och skydd för individens rätt att göra fria, eget fattade, val. (Held 1997, s. 129) Den positiva friheten kan sägas fokusera på att aktivt försöka skapa jämlika möjligheter för människor, exempelvis genom att omfördela resurser. Det positiva frihetsbegreppet är således nära samankopplat med värdebegrepp som ekonomisk jämlikhet och social rättvisa (Almond et al 2000, s. 7s) Liberalismen är den samhällsåskådning och politiska ideologi där den enskilda människans frihet starkast sätt i centrum. (www.ne.se)

3.1.2 Solidaritet och rättvisa

Idén om broderskap fick sitt genombrott med franska revolutionen och under benämningen solidaritet knyter den an till idén om gemenskap och ömsesidigt ansvar för varandra. Solidaritet har varit en naturlig del av socialismen och har fått benämna både de starkas relation till de svaga i samhället, relationerna inom arbetarklassen och relationerna mellan samhällsmedlemmarna i allmänhet. (Lundquist 2001, s. 117) Relationen mellan starka och svaga i samhället innefattas även i frihet och jämlikhetsvärdet vilket kopplar samman solidaritet till dessa två värden. Solidariteten syftar många gånger till att skapa mer av jämlikhet och frihet.

Rättvisa är viktigt begrepp i statskunskap och andra samhällsvetenskaper. Någon allmänt accepterad definition av rättvisa finns dock inte. Sedan Aristoteles skiljer man mellan distributiv rättvisa och kompensatorisk rättvisa. Den förra gäller hur resurser skall fördelas och förutsätter intressekonflikter eller motstridande intressen. Den senare avser hur ersättning för ett visst handlande skall bestämmas. (www.ne.se) Även Lundquist skiljer mellan dessa två former av rättvisa. I första hand är det den distributiva formen av rättvisa som Lundquist menar är aktuell i samband med den politiska demokratin. (2001, s. 117)

4 Teoretisk bakgrund

I följande avsnitt kommer inledningsvis den demokratiteoretiska teori som ligger till grund för uppsatsen presenteras. Utgångspunkten för denna teoretiska bakgrund tar jag i första hand i Lennart Lundquists teorier om demokratins värden. Avslutningsvis presenteras sammanfattande slutsatser utifrån teorin där delar av problematiken kring studier av demokratiska värden även diskuteras.

4.1 Den politiska demokratins värden

Det är svårt, i princip omöjligt, att ge en fullständig översikt över all relevant demokratiteoretisk forskning om värden. Här kommer jag att presentera en kortare översikt över hur tidigare forskning kring demokratins värden har sett ut, för att skapa en förståelse för bredden och till viss del problematiken inom forskningen.

Forskning kring demokratiska värden har bedrivits ända sedan cirka 300 f. Kr. Några av historiens mest välkända och viktiga demokratiteoretiker är Aristoteles från omkring 300 f. Kr samt Alexis de Tocqueville och John Stuart Mill från början på 1800-talet. Den demokratiforskning som bedrivs idag är i mycket kumulativ, dvs. bygger på tidigare forskning och äldre demokratiteoretikers tankar. (Rosengren & Arvidson 2002, s. 46) Under modernare tid har demokratiteoretiker som, Robert A. Dahl, Anthony H. Birch och svenska forskare som Leif Lewin och Lennart Lundquist spelat en stor roll för forskningen.

Bra exempel på hur diskussionen kring demokratins värden sett ut går att finna ibland annat svenska statens offentliga utredningar. Demokratidiskussioner med inriktning på demokratiska värden har förekommit i olika svenska demokratiutredningar där demokratidefinitionen i någon form nästan alltid behandlats. Demokrativärden har dock i sig inte behandlats i någon större utsträckning. Forskningen kring demokratiska värden har här endast behandlats genom kortare diskussioner utan att egentligen presentera någon djupare analys eller mer bestämt identifiera vilka värden som kopplats till demokratibegreppet. Som man skriver i maktutredningen så har tidigare demokratiutredningar ofta valt att argumentera utifrån ett ”nyttoperspektiv” där effektiviteten med demokratin satts i fokus istället för att lägga en moralisk värdegrund för demokratin (s. 17).

När tidigare demokratiteoretiker fört mer ovetenskapliga normativt grundade diskussioner har senare demokratiteoretiker mer vetenskapligt försökt granska demokratins värden. Denna utveckling blir tydlig när man historiskt jämför olika demokratiteoretikers forskning. I nutida demokratiteoretikers forskning finner man en rad analysverktyg och förklaringsmodeller som inte på samma sätt återfinns i tidigare demokratiteoretisk forskning om demokratins värden.

Historiskt har man studerat demokrati utifrån två olika synsätt. Det ena har inneburit att man studerar demokrati utefter dess mekanismer. Med detta menas att man studerar demokratin utefter hur den är uppbyggd eller hur den är utformad. Väljer man att studerar demokrati utefter dess mekanismer tittar man, till exempel, på hur valsystem är uppbyggda eller på hur statliga institutioner fungerar. Det andra sättet att studerar demokrati är utefter demokratiska värden. (Gilljam & Hermansson 2003, s. 12ff)

Vikten av diskussioner och forskning om demokratiska värden poängteras även av flertalet demokratiteoretiker. En av dessa är av Lundquist som menar att bevakning av demokrativärdena bör vara en central uppgift för all statsvetenskaplig forskning. (1998, s. 75)

4.1.1 Problematisering

Demokrati måste alltid förstås i relation till sin omgivning. Vidare uttrycks värden i termer som kan ha olika betydelser i olika demokratiskolor, samtidigt som betydelseförändringar även kan förekomma över tiden. Man måste därför klargöra vad termerna står för i det specifika fallet. (Lundquist 2001, s. 80, 115) Detta utgör ett av problemen för demokratiteoretisk forskning. Mikael Gilljam och Jörgen Hermansson menar att den demokratiteoretiska forskningen är långt ifrån så samanhållen att det entydigt går att bestämma vad som kan sägas utgöra demokratins kärnvärden. (2003, s. 14) Även andra demokratiteoretiker ser problem i detta. Lundquist menar att den generella litteraturen om den politiska demokratin är mycket omfattande, föga enhetlig samt att det finns ett överflöd av demokratiklassificeringar att tillgå. (1998, s. 76) Skillnaden är dock att Lundquist, till skillnad från Gilljam och Hermansson, ändå menar att det går att identifiera vissa demokratiska substansvärden.

Abstraktionsnivån hos olika värden utgör även det ett problem i demokratiteoretisk forskning. I studiet av demokratins värden blir det uppenbart att olika värden befinner sig på olika abstraktionsnivåer och det är viktigt att se till att abstraktionsnivån inte blir så hög att demokratibegreppet töms på sitt innehåll. (Lundquist 2001, s. 81). För att undanröja detta problem krävs att värdens abstraktionsnivå i demokratiteoretisk forskning tydligt redovisas och diskuteras. (jmf Gilljam & Hermansson 2003, s. 14)

4.2 Den politiska demokratin värden enligt Lundquist

Lundquist presenterar i *Medborgardemokratin och eliterna* en analysmodell för den politiska demokratin. Helheten av denna analysmodell kommer här inte presenteras. Istället kommer valda delar av analysmodellen presenteras med fokus på just demokratin värden. Valet av Lundquists teorier motiveras främst av att dessa teorier lämpar sig bra som teoretiska redskap för att besvara uppsatsens inledande frågeställning samt att Lundquist teorier passar bättre än många andra teorier i en svensk kontext.

4.2.1 Demokratins abstraktionsnivåer

En dimension i den analysmodell för politisk demokrati som Lundquist beskriver omfattar abstraktionsgrad. Lundquist identifierar och särskiljer tre olika abstraktionsnivåer; *demokratiska värden*, *demokratiska konstruktioner* och *demokratiska institutioner*, där demokratiska värden utgör de mest abstrakta och demokratiska institutioner de mest konkreta. Någon exakt definition av abstraktionsnivåerna, med tydliga gränser och klart angivna relationer mellan dem, är inte möjlig att göra men klart är ändå att den politiska demokratin värden befinner sig på en hög abstraktionsnivå. (2001, s. 113) Vidare skriver Lundquist om ordningen mellan abstraktionsnivåerna otvivelaktigt spelar en viktig roll och att institutioner kan få helt olika innebörder beroende på vilket värde som man vill tillgodose. (2001, s. 114) Ordningen mellan abstraktionsnivåerna kan sägas vara hierarkisk och att påverkan går från värdena till konstruktionerna och från konstruktionerna till institutionerna. Detta betyder att den demokratiska "korrektheten" hos konstruktioner och institutioner prövas mot demokratiska värden samt att demokratibegreppet förser oss med det underlag som krävs för vilka institutionella förändringar som vi kan tolerera. (Lundquist 2001, s. 113f)

4.2.2 Den politiska demokratin värden

Lundquist skriver att den värdeuppsättning som man möter i materialet om den politiska demokratin är inriktad på individerna och deras relationer till varandra, och till den offentliga makten. Lundquist menar också att samtidigt som den politiska demokratin värden utgör mål för den politiska processen är de en förutsättning för en välfungerande demokratisk process. (2001, s. 115) Lundquist skiljer mellan vad han kallar *övergripande substansvärden* och *instrumentella värden*. Enligt Lundquist skulle skillnaden mellan dessa två vara att de övergripande substansvärdena är grundläggande demokrativärden, medan

instrumentella värden utgör instrument för att uppnå substansvärdena. (2001, s. 118). Ur materialet om den demokratiska demokratin uppfattar Lundquist jämlikhet som ett konstituerande värde och identifierar därför jämlikhet som en nödvändig egenskap hos demokratin. Vidare identifierar Lundquist en liten kärna av värden ur den omfattande diskussionen om politisk demokrati som författaren menar gång på gång återkommer under demokratins historia. Lundquist skriver att vi för de senaste århundradena finner några värden som är mer frekventa och viktigare än andra i den demokratiska diskussionen och att det till stor del är samma värden som togs upp redan i det antika Aten. Värdena frihet, jämlikhet och solidaritet försvarar fortfarande sin plats i den politiska demokratis värdeuppsättning enligt Lundquist som också pekar ut värdet rättvisa som ofta åberopat i den politiska demokratis värdeuppsättning. (2001, s. 115ff)

4.2.3 Bedömning av värdens betydelse

Förutom övergripande substansvärden delar Lundquist in demokratis värden i ytterligare en kategori som han valt att kalla instrumentella värden eller processvärden. Om de övergripande substansvärdena utgör mål för den politiska processen och är förutsättningen för en välfungerande demokratisk process är processvärdena relaterade till utformningen av de demokratiska institutionerna. De värden som Lundquist identifierar som processvärden är öppenhet, ömsesidighet, diskussion och ansvar. (Lundquist 2001, s. 115, 119)

Lundquist menar att uppdelningen av den politiska demokratis komponentdimension på två huvudkategorier spelar en roll vid bedömningen av värdenas betydelse. Lundquist skriver att olika demokratidoktriner betonar de olika värdena olika starkt och refererar till en studie som kommer fram till att liberaler oftast hänvisar till frihet medan socialister betonar jämlikhet. Samtidigt poängterar Lundquist att specifika situationer kan spela in vid olika inriktningars val och betoning av värden. (Lundquist 2001, s 120)

4.2.4 Avgränsning av värden

I den senare analysen och i jämförelsen mellan maktutredningen och demokratiutredningen har jag valt att endast fokusera på värdena jämlikhet och frihet. Avgränsningen motiveras av nedanstående genomgång av de övergripande substansvärdenas kopplingar till demokratibegreppet.

Lundquist menar att det inte är meningsfullt att välja ut endast en enda teoretiker i våra försök att förstå demokratin. Istället menar Lundquist att vi måste orientera oss över ett brett fält av olika demokratidoktriner för att försöka finna en minsta gemensamma nämnare (2001, s. 81). Dock pekar Lundquist inte ut några specifika teoretiker ur den omfattande diskussion om politikens demokrati som författaren för. Jag har därför valt att titta närmare på några av de mest välkända demokratiteoretikerna för att identifiera hur dessa kopplar värdena jämlikhet, frihet, solidaritet och rättvisa till demokratibegreppet. De teoretiker vars

demokratidefinition jag närmare valt att studera är Aristoteles, Alexis de Tocqueville, Alf Ross, George Sabine, Robert Dahl, John Locke, George Cole, Friedrich August von Hayek och Jean Jacques Rousseaus. Som tidigare nämnts så uppstår problem när demokrati definieras olika och har olika betydelse för olika demokratiteoretiker. Dock kommer jag här inte att redovisa demokratidefinitionen för respektive demokratiteoretisk författare, dels därför att det inte föreligger några fundamentala skillnader i definition av demokratibegreppet dels därför att det är vilka värden man knyter till demokratibegreppet jag valt att närmare studera, inte definitionen i sig.

4.2.5 Frihet

Frihet är det värde som kanske starkast, i demokratiteoretisk forskning, kopplats till demokratibegreppet. Aristoteles skriver att "en grundläggande princip för det demokratiska statsskicket är friheten... och friheten sägs vara demokratins mål". (2003, s. 93ff) En historisk förklaring till frihet som demokrativärde ges av demokratiteoretikern George H. Sabine. Sabine hävdar att frihet förknippas med demokrati främst i angloamerikansk demokratisk tradition med John Locke som den främste representanten. Denna tradition tog sin början i puritanska revolutionen vid 1600-talets mitt där man kämpade för bland annat religionsfrihet, frihet att välja livsstil samt föreningsfrihet. Allt detta ansåg man kräva begränsningar av statsmaktens handlingssfär genom lagar som fastställde gränser för statsmaktens befogenheter. (Sabine 1952, s. 451ff) En annan av frihetens största förespråkare och demokratiteorins huvudfigurer är Robert A Dahl. Dahl skriver att demokratins anhängare starkt betonat demokratins koppling till frihet sedan 1600-talet och att både anhängare och motståndare länge accepterar att det finns en unik koppling mellan demokrati och frihet eftersom vissa rättigheter, friheter och möjligheter är nödvändiga för själva den demokratiska processen. Dahl menar att till exempel yttrandefrihet, rätt till fria val osv. är nödvändiga för den demokratiska processen och befrämjar en vidare form av personlig friheten än vad någon annan slags regim gör (1999, s. 101). Dahl skriver också att frihet är kopplat till demokrati genom människors självbestämmande på så sätt att människor i ett demokratiskt system får störst möjligheten att leva under de lagar de själva skapat. (1999, s. 101f). Demokratiforskaren Alf Ross skriver att demokratins viktigaste idé är frihet. Den frihet han då beskriver är både politisk och personlig. Med politisk frihet menar Ross frihet för folket till självstyre och individens frihet att fatta de beslut som reglerar hans liv. Den personliga friheten Ross skriver om handlar främst om andlig frihet samt om rättssäkerhet. Även jämlikhet är en viktig demokratisk idé enligt Ross, men är i jämförelse med friheten endast av underordnad och osjälvständig karaktär. (1967, s. 98f)

4.2.6 Jämlikhet

När Aristoteles pratar om demokratins politiska frihetsidé understryker han också att denna är en idé om jämlikhet. Aristoteles skriver att jämlikhet är att det medellösa inte härskar mer än de välbärgade eller ensamma har all kontroll, utan att alla bestämmer på lika villkor efter antal. Vidare skriver han att demokrati uppstod när man trodde att de som är jämlika i något avseende, också är det i absolut mening. (Aristoteles 2003, s. 93ff) Alexis de Tocqueville kopplar jämlikhet till demokrati genom att tala om demokratin som ett tillstånd av allmän materiell och intellektuell jämlikhet. Tocqueville menade att demokratin brer ut sig på bekostnad av det aristokratiska och att demokratins materiella och intellektuell jämlikhet gör människor mer lika även med hänsyn till makt. Tocquevilles övertygelse om demokratins koppling till jämlikheten får illustreras genom följande citat: ”Jag anser att de demokratiska folken har en förkärlek för friheten... men för jämlikheten hyser de en brinnande, omätlig, evig och oöverbärlig lidelse.” (1990, s. 104) För George D. H. Cole innebär demokrati att varje människas röst räknas lika mycket som den är värd, alltså lika röstkraft till olika människor med olika inflytande. Cole menar att det rätta sättet för mer kvalificerade människor att påverka samhället inte är med fler röster utan inflytande över andra att rösta rätt. Vidare menar Cole att det väsentliga med demokratin är tillhandahållandet av former för människor att på jämlik fot komma till tals i samhällets beslutsfattande. (1920, s. 16) Grundföreställningen om jämlikhet är ett värde som Dahl kallar ”idén om lika egenvärde” och är ett värde som författaren tillskriver demokratin. När Dahl ställer sig frågan vad det är som gör demokrati till något bra, kommer han till slutsatsen att demokratin vilar på ett grundläggande antagande om jämlikhet. Dahl hänvisar till bland annat John Locke som skriver att ”alla män är av naturen lika” och att ”varje människa har (rätt) till sin naturliga frihet utan att underkastats någon annan människas vilja eller auktoritet.” (1995, s. 97)

4.2.7 Solidaritet

Det är något svårare att identifiera hur värdet solidaritet i forskningen kring demokrativärden kopplats till begreppet demokrati. Detta betyder dock inte att detta värde inte kopplats till demokratibegreppet alls, utan snarare att det görs på ett annat sätt i de exempel jag här presenterar. När värdena frihet och jämlikhet på ett mer direkt sätt kopplats till demokrati i forskning kring begreppet så vävs solidaritetsbegreppet in i diskussionen på ett mer indirekt sätt och blir svårare att identifiera.

När Dahl skriver om ”iden om lika egenvärde”, som är ett värde han tillskriver demokratin, skriver han samtidigt om ”principen om lika hänsyn”. Dahl utvecklar inte denna princip mer än att koppla samman den med värdet om jämlikhet och säger att jämlikhet i sig måste ta stor hänsyn till varje människas intressen. (Dahl

1995, s. 97f). Denna princip om lika hänsyn liknar det av Lundquist nämnda värdet solidaritet. Friedrich August von Hayek menar att demokrati är den enda effektiva metoden att uppfostra majoriteten till förståelse av allmänna angelägenheter. (1983, s. 107ff) Även om, som Hayek skriver, demokratin endast ”uppfostrar” majoriteten till förståelse av allmänna angelägenheter skulle man ändå kunna säga att Hayek i och med detta tillskriver demokratin värdet solidaritet.

4.2.8 Rättvisa

Rättvisa är även det något svårare att identifiera som ett värde i sig då begreppet vävs in i diskussionen på ett mer indirekt sätt jämfört med värdena frihet och jämlikhet. Nedan ges två exempel på hur värdet rättvisa på ett mer indirekt sätt kopplats till demokratibegreppet.

Aristoteles tar upp rättvisa som ett värde i samband med demokrati när han skriver att rättvisa för folket innebär att man har rättigheter efter antal och inte efter värde samt att majoritetens vilja måste vara målet och att detta är detsamma som rättvisa. (2003, s. 93ff) Dahl beskriver i boken *Demokratin och dess antagonister* Jean Jacques Rousseaus definition av demokrati som en styrelseform där den verkställande myndigheten ligger hos hela folket och kopplar på så sätt samman rättvisa med demokratibegreppet. (1999, s. 139f).

4.3 Slutsatser och problematisering

Sammanfattningsvis går det att säga att den det finns två sätt att studera demokratin; dels utefter dess mekanismer och dels utefter dess demokratiska värden. Vikten av diskussioner och forskning om demokratiska värden poängteras av en rad demokratiteoretiker, varav Lundquist är en. Lundquist identifierar fyra grundläggande demokrativärden; frihet, jämlikhet, solidaritet och rättvisa. Författaren menar att dessa värden har en hög abstraktionsnivå och att värdena påverkar lägre abstraktionsnivåer bestående av konstruktioner och institutioner. Lundquist skriver också att olika demokratidoktriner betonar de olika värdena olika starkt.

Kritik som går att framföra mot Lundquists teorier är att Lundquist, enligt min mening, inte lyckas förmedla exakt hur han identifierar värdena jämlikhet, frihet, solidaritet och rättvisa som demokratiska övergripande substansvärden. Denna kritik ledde mig till att själv undersöka vilka värden som, enligt Lundquist kriterier, historiskt kopplats samman med demokratibegreppet. Ytterligare kritik som kan framföras mot val av teori är kritik som kan sägas vara generell kritik vid forskning kring demokratiska värden. Denna kritik består i att de värdeuppsättningar som kopplas till demokratin i hög grad är beroende på vilken demokratidoktrin man ställer sig till och vilket demokratiskt system man väljer att jämföra. (jmf Lundquist 2001, s. 119)

Från ovanstående teoretiska genomgång kan man konstatera att en rad framstående demokratiteoretiker och statsvetenskapliga forskare, på olika sätt, identifierar de värden som Lundquist kallar de övergripande substansvärdena som grundläggande värden tillhörande demokratibegreppet. Frihet och jämlikhet är de värden som starkast sammankopplas med demokratibegreppet. Genom att göra en historisk återblick har jag identifierat värdena frihet och jämlikhet som mer konstanta och som inte endast identifieras utifrån nutidens demokratiteoretiska tankar eller från hur demokrati definieras idag. Värdena rättvisa och solidaritet sammankopplas, i ovan presenterade exempel, däremot inte lika starkt till demokratibegreppet. Framförallt är det svårare att hitta mer direkta kopplingar mellan värdet solidaritet och demokrati. Istället har värdet på ett mer indirekt sätt vävts in i diskussionen kring demokratibegreppet av ovan nämnda demokratiteoretiker.

Jag utgår som tidigare sagt från en definition av demokrati som definierar den utefter vilken vikt man fäster vid olika värden. De värden som ovan diskuterats är jämlikhet, frihet, solidaritet och rättvisa men andra värden har stor betydelse i den normativa diskussionen kring demokratin och dess värden. Deltagande och rättvishet är två av dessa värden att nämna. Deltagande förs fram som en betydande del av demokrati av bland andra David Held som menar att det genom deltagande i politiken skapas förutsättningar för självförverkligande och frihet (1997, s. 326). Rättvisa är kopplat till jämlikhet och frihet i och med att det ser till allas jämlika rätt. Skillnaden mellan frihet och jämlikhet är dock att förespråkare för jämlikhet, till skillnad från frihetsförespråkare, ofta ser negativt på autonoma individer, marknadsekonomi etc. (Held 1997, s. 357) Som tidigare nämnts så har solidaritetsvärdet fått benämnas både de starkas relation till de svaga i samhället, relationerna inom arbetarklassen och relationerna mellan samhällsmedlemmarna i allmänhet. Solidaritetsvärdet är på detta sätt kopplat till jämlikhet och frihetsvärdet som också diskuterar relationen mellan starka och svaga i samhället. Den positiva friheten kan sägas fokusera på att aktivt försöka skapa jämlika möjligheter för människor, exempelvis genom att omfördela resurser. Det positiva frihetsbegreppet är således nära samankopplat med värdebegrepp som ekonomisk jämlikhet och social rättvisa (Almond et al 2000, s. 7f)

Tidigare redovisning av värdena jämlikhet och frihet samt solidaritet och rättvisa visar att det är svårt att särskilja värdena åt då de på många sätt går in i, och är den del av varandra. Kanske starkas är jämlikhet ett värde som alltigenom sätter sin prägel på övriga värden. (Lundquist 2001, s. 119) Redovisningen visar också att det många gånger finns en motsättning mellan olika värden som gör att samtliga värden i vissa demokratiideal inte kan uppfyllas samtidigt. Denna diskussion visar på en del av problematiken med att tala om värden som homogena och skilda från varandra. Den visar också på delar av problematiken i studier av demokrati, demokrativärden och värdeförändringar i samhället.

5 Privatisering som samhällsförändring

En tydligt identifierbar förändring i svenskt samhälle är privatiseringen av offentlig sektor under 1990-talet, denna förändring kommer i detta avsnitt kortfattat att beskrivas. Skälet till att jag valt att studera privatisering är just att det är ett tydligt exempel på en tydligt identifierbar förändring i svenskt samhälle.

5.1 Privatisering i Sverige

Privatisering som begrepp har en relativt ny politisk och ideologisk bakgrund och förekom för första gången i amerikanska ordböcker först 1983. I Sverige har frågan om privatisering av offentlig egendom och verksamhet sedan början av 80-talets början haft en central plats på den politiska dagordningen och har inneburit en betydande förändring av svenskt samhälle under 1990-talet. (Lundqvist 2001 s. 253f)

Privatisering betecknar en överföring från offentlig till privat sektor och för att man skall kunna tala om privatisering som en förvaltningspolitisk företeelse måste det röra sig om en aktiv politisk process med ursprung hos de demokratiskt ansvariga inom den offentliga sektorn för att överföra huvudmanskapet till den privata sidan. (Lundqvist 2001 s. 254) Jag kommer här att använda mig av en definition av Lennart J. Lundqvist som i kapitlet *Privatisering – varför och varför inte?* Ur boken *Politik som organisation, Förvaltningspolitikens grundproblem* definierar privatisering som ”beslut och handlingar tagna och utförda av demokratiskt ansvariga aktörer och organ i den offentliga sektorn i akt och mening att överföra något som hittills varit under offentligt ansvar eller i offentligt ägo bort från denna sektor och över till den privata”. (s. 255) Stark förespråkare för privatisering är liberalismens förespråkare som ser fri konkurrens som en grundläggande förutsättning för en välfungerande marknadsekonomi. (www.ne.se)

Exemplen från svenskt samhälle på förändring genom privatisering är många och jag kommer här, utan att gå in djupare på detaljer, presentera några. Ett tydligt exempel är hur kommunerna under 90-talet lagt ut mer av den skattefinansierade verksamheten på entreprenad. En rapport från kommunförbundet visar att det skett en stark ökning av kommunernas utnyttjande av privata leverantörer inom skola och omsorg under senare delen av 90-talet. (Lundqvist 2001, s. 268)

Ytterligare exempel är privatiseringen av sjukvården som ökade markant och i ett högt tempo under 1990 talet. Antalet privatläkarbesök ökade från 1982 till 1992 från 13 till 18 procent och andelen privata vårdplatser har också ökat markant under 1990-talet. (Gunnarsson 2003, s. 3ff)

Syften med privatiseringen var framför allt att öka effektiviteten, tillgänglighet till sjukvård, valfrihet för patienten och att en större andel av vården skall utföras inom primärvården och en mindre del på sjukhusen. Denna marknadsanpassning av vården förväntades öka vårdens produktivitet och skapa utrymme för besparingar. (Dahlgren 1994, s. 28).

Förändringen i svenskt samhälle under 1990 talet till följd av privatisering kan också illustreras genom de nya företag som i samband med reformer som genomfördes nationellt och i landstingen i början av 1990-talet etablerade sig på primärvårdsmarknaden. (Gunnarsson 2003, s. 59)

Ovan givna exempel utgör endast en liten del av de många exempel på privatisering i Sverige under 1990-talet. Parkförvaltning, sophantering, fastighetsförvaltning och städning är ytterligare exempel på områden där privatiserats i Sverige under 1990-talet blivit vanligt förekommande.

6 Komparativ studie av maktutredningen och demokratiutredningen

I avsnitt fyra identifierades värdena frihet och jämlikhet som grundläggande värden tillhörande demokratibegreppet. Som beskrivet i avsnitt två kommer jag i detta avsnitt, med hjälp av textanalys, undersöka hur väl dessa värden knyts till demokratibegreppet i maktutredningen och demokratiutredningen. Inledningsvis kommer jag, för att komplettera metodologin i avsnitt två, redovisa tillvägagångssättet för min komparativa studie av maktutredningen och demokratiutredningen för att sedan under rubrik 6.2 och 6.3 ge vardera utredning en kort presentation.

6.1 Tillvägagångssätt

Jag arbetar under föreställningen att det skett en förändring i vilka värden som fokus läggs på i de två utredningarna och i den senare analysen kommer jag att resonera för ett samband mellan utredningarnas demokratisyn och privatiseringen som samhällsförändring. Mer specifikt kommer jag i maktutredningen och demokratiutredningen undersöka om det skett en förändring med avseende till de värden man i definitionen av demokrati kopplar till demokratibegreppet och har valt att fokusera på värdena frihet och jämlikhet.

För att undersöka om det skett en förändring mellan maktutredningen och demokratiutredningen med avseende på hur man kopplar värdena frihet och jämlikhet till demokratibegreppet har jag mer precist gått tillväga på följande sätt: Jag kommer att analysera texten utifrån en metod som närmast liknar diskursanalys. Jag kommer således att låna element från olika textanalytiska inriktningar och ur diskursanalysen använda mig av delar av den inriktning där förändring är det centrala och inom denna inriktning fokusera på det intradiskursiva beroendeförhållandet som rör olika elements inbördes relationer inom en diskurs. I tolkningen av textens innebörd kommer fokus till viss del ligga på mig som uttolkare men i största möjliga mån kommer jag att fokusera på avsändaren. (jmf Bergström och Boréus 2000, s. 33) I studien har jag, efter modeller som presenteras i *textens mening och makt* av Göran Bergström och Kristina Boréus (2001, s. 242ff), valt att presentera exempel från texten för att illustrera skillnader i hur värdena frihet och jämlikhet kopplas till

demokratibegreppet. Analysen ämnar till att fångar upp centrala ord, innebörd eller sätt att uttrycka sig i texten som ger uttryck för värdet frihet eller jämlikhet.

Jag förväntar mig inte att hitta några uppenbara, eller helt klara, skillnader mellan vilka värden man prioriterar i de två utredningarna men hoppas kunna identifiera vilket värde som ligger i fokus i utredningarnas demokratidefinition. En fara med att genomföra studier med förhoppning om att finna vissa likheter eller skillnader är att man ofta kommer fram till de resultat man vill. Jag har dock varit medveten om detta och genomfört min komparativa studie med denna problematik i åtanke.

6.2 Maktutredningen

1985 tillsatte regeringen en kommitté med uppdrag att genomföra en utredning om maktfördelning och demokrati i Sverige. Maktutredningen hade till uppgift att analysera makt och inflytande inom olika områden i det svenska samhället. Bland annat skulle utredningen fördjupa kunskaperna om den svenska demokratins villkor, belysa medborgarnas möjligheter att påverka sina levnadsvillkor samt beskriva de faktorer som ger makt att forma morgondagens Sverige. I juni 1990 överlämnade kommittén sitt huvudbetänkande *SOU 1990:44; Demokrati och Makt i Sverige, Maktutredningens huvudrapport* till regeringen. (www.regeringen.se)

6.3 Demokratiutredningen

År 1997 tillkallade regeringen en parlamentarisk kommitté med uppgift att belysa de nya förutsättningar, problem och möjligheter som det svenska folkstyret möter inför 2000-talet. Utgångspunkten för utredningens arbete var varje medborgares rätt till full delaktighet i samhället. Utöver analyser och beskrivningar skulle utredningen även lämna konkreta förslag inom behövliga områden. En viktig del i arbetet var att stimulera det offentliga samtalet kring demokratin så att det svenska folkstyret utvecklades.

Utredningens arbete koncentrerades till följande områden: internationaliseringen av ekonomin, ekonomi och demokrati i samspel, Sverige i Europeiska Unionen, nya informations- och kommunikationsmönster, informationstekniken och det nya medielandskapet, förändringarna i den offentliga sektorn samt utveckling inom folkrörelserna.

Utredningen anordnade bland annat en mängd offentliga seminarier runt om i landet dit forskare och idédebattörer bjöds in för att bidra med sin kunskap och sina värderingar kring de frågor som utredningen tyckte var värdefulla att samtala kring. För att ytterligare stimulera till debatt lade utredningen upp en egen webbplats där möjlighet till att föra en fri debatt kring demokratin gavs.

Utredningen resulterade år 2000 i *SOU 2000:1; En uthållig demokrati! – politik för folkstyre på 2000-talet. Demokratiutredningens betänkande.*

6.4 Frihet och jämlikhet i maktutredningen

I maktutredningen inledande texter diskuterar man demokrati i Sverige och försöker precisera och definiera denna. Under avsnitt *1.1.1 Det svenska demokratiska idealet* skriver man att regeringens uttryck för uppfattningen om det demokratiska idealet, och tillika utredningens direktiv, knyter det svenska demokratiska idealet till idéerna om folksuveränitet och likhet. (s. 14) Vidare skriver man att utredningens direktiv ”knyter demokrati till grundtanken om alla människors lika värde. Från denna princip härleds kravet att alla skall ha samma möjligheter att påverka sina levnadsvillkor och samhällets utveckling. Det gäller här faktiskt inflytande och inte bara formella möjligheter. Det gäller också att kunna påverka alla samhällsområden. Inflytandet skall kunna göras gällande överallt där människors livschanser påverkas.” (s. 12) Genom att inledningsvis prata om människors lika värde, kopplar jämlikhet till demokratibegreppet, medan textens andra del knyter mer an till värdet frihet genom att prata om allas möjlighet att påverka sina levnadsvillkor och samhällets utveckling.

Under rubrik *1.1.2 Två tolkningar av demokratin* skriver man att direktivens synsätt för utredningen i huvudsak sammanfaller med en samhällscentrerad demokratitradition. (s. 14) Man skriver också att detta synsätt på viktiga punkter står i motsättning till en individcentrerad demokratitradition och att utgångspunkten för utredningen är ”idén om en suverän individ som tar ansvar för sitt eget öde”, att ”den enskilde individens särart framhävs” samt att ”alla skall ha frihet att ordna sina egna förhållanden utifrån egna intressen och eget samvete, utan för mycket inblandning av andra.” (s. 14) Här kopplas värdet frihet starkt samman med demokratibegreppet. Värt att observera är dock att man skriver ”utan för mycket inblandning av andra”. Detta tyder på att man ändå accepterar viss inskränkning av den personliga friheten och underminerar på detta sätt betydelsen av friheten som värde.

Vidare skriver man i utredningen att kollektiv enhet och personlig frihet har framställts som ett ideal, men att de också har setts som farliga illusioner där personlig frihet, driven till sin spets ”kan urarta till anarki, normupplösning och ett allas krig mot alla”. (s. 14) Detta exempel från texten visar tydlig hur man, i samband med demokratibegreppet, beskriver frihet som ett ideal men samtidigt också ser dess nackdelar.

Under rubrik *7.4.1 Är utjämning möjligt?* diskuteras svensk fördelningspolitik eller fördelning av resurser mellan medborgarna. Här skriver man att ekonomisk politik i Sverige strävar efter att påverka fördelningen av resurser bland medborgarna. Värdet jämlikhet vävs in i diskussionen vid flera tillfällen som får illustreras av följande två exempel. Bland annat skriver man att ”fördelningspolitiken har gått ut på att utjämna skillnader i individers livschanser”. Mer specifikt syftar man här på utbildningssystemet som man

skriver har försökts göra mer jämlikt genom att bredda den sociala rekryteringen. (s. 244) Följande exempel hämtas från avsnittets slut där man med hänvisning till kortare studier om fördelningspolitiken som redovisats i texten skriver att ”studierna visar också på de begränsningar och problem som är förknippade med försöken att skapa jämlikhet”. (s. 245) Även om detta exempel pekar på hur man i studien tar upp negativa sidor av jämlikhet, visar det samtidigt på vad man i utredningen anser vara demokratins mål. När man i texten talar om att fördelningspolitiken utjämningsmål och försöken att skapa jämlikhet identifierar man jämlikheten som ett mål.

I avsnitt *11.4 Samhällsutvecklingen och det demokratiska idealet* beskrivs det demokratiska idealet som ”en övergripande kollektivistisk demokratisyn”. (s. 402) I efterföljande text menar man att pågående förändringsprocesser i det svenska samhället avlägsnar sig från denna demokratisyn och kollektivistiska demokratiideal. (s. 403) Man skriver att detta i perspektiv av ett annat demokratiideal skulle leda till andra slutsatser. Skulle idealet vara den enskilde medborgarens integritet, handlingsmöjlighet och personliga inflytande så skulle den allmänna slutsatsen bli mer positiv. (s. 403) Denna del av texten beskriver indirekt frihet som något negativt när det tillskrivs ett demokratiideal som man i utredningen inte beskriver som det ideala.

I avsnitt *8.1 Medborgarna som konsument* talar man om frihet som ett av huvudargumenten till marknadens fördel. Bland annat skriver man att marknaden betonar individens frihet att själv bestämma över, och ordna sina egna förhållanden. (s. 257) Vidare skriver man att marknaden inte styrs av kollektivt beslutsfattande och att den därför skiljer sig från det samhällsorienterade demokratiidealet och att det i marknaden finns likheter med det individorienterade demokratiidealet. Den främsta likhet man identifierar mellan marknaden och det individorienterade demokratiidealet är att båda framhäver den enskildes självbestämmanderätt. (s. 257) Här gör man i texten först en koppling mellan frihet och marknad som man sedan liknar vid ett individorienterat demokratiideal, som inte ses som idealet. Om marknaden och demokratins likhetsideal skriver man i utredningen att marknaderna utifrån demokratins likhetsideal fungerar ”mest jämlikt då alla konsumenter har samma köpkraft” samt att ”i ett samhälle med stora skillnader i inkomster och förmögenheter kommer marknaderna att vidmakthålla och förstärka ojämlikheten.” (s. 258) Dessa två exempel från texten visar hur det i diskussionen är utjämning som ses som idealet, ett begrepp som står nära värdet jämlikhet.

Utredningen beskriver avslutningsvis i avsnitt *1.1.2* att ”demokratin förutsätter en balans mellan den enskildes rättigheter och plikter i förhållandet till kollektivet och kollektivets rättigheter och plikter i förhållande till den enskilde”. (s. 15) Detta exempel ut texten får illustrera vad jag tolkar som en, för utredningen genomgående, motsättning mellan värdena frihet och jämlikhet.

6.5 Frihet och jämlikhet i demokratiutredningen

Under rubriken *Värden* skriver man i demokratiutredningens betänkande att försvaret av demokratin har sin grund i ”en övertygelse om att alla människor har lika värde”. (s. 19) Vidare skriver man att allt som strider mot detta automatiskt är demokratins fiende och att man därför vill hävda att varje människa har ”ett lika värde: varje människa har samma värde som alla andra, ett unikt värde: varje människa är oersättlig som person, ett egenvärde: ingen är någonsin enbart ett medel för något annat eller någon annan”. (s. 19) Här är det tydligt att det är värdet jämlikhet som står i centrum när man på flera ställen i texten skriver om människors lika värde. Samtidigt gör sig tanken om frihet påmind när man skriver att ingen någonsin skall vara ett medel för något eller någon annan.

Under rubriken *Varför demokrati?* som behandlar människovärden och medborgardygder skriver man att man väljer att lägga en moralisk grund för utredningen. Vidare skriver man att ”varje människa är lika mycket värd och hennes värdighet får inte kränkas”. När man skriver att varje människa är lika mycket värd är jämlikhet värdet i centrum. Samtidigt står det i texten att människans värdighet inte får kränkas. I detta fall talar man om hur man inte får lägga sig i någon annans sätt att vara, och slår därmed vakt om personens frihet. Denna tolkning av texten kan göras mer tydlig genom efterföljande mening i utredningen där man citerar regeringsformen 1:2 som säger att ”den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och rörlighet”. (s. 17) Under samma rubrik följer en längre diskussion om demokratins människosyn där det i texten står att denna vilar på ”en oavvislig tilltro till varje medborgares kapacitet att lära sig av sina erfarenheter, skaffa sig kunskap och bilda sig en uppfattning”. Vidare skriver man att ”demokrati är en individuell viljeakt” och att det ”inte lönar sig att förbjuda människor att vara anti-demokrater.” (s. 18) Denna del av texten är svår att tolka som kopplat till ett specifikt värde men ”en oavvislig tilltro till medborgarnas kapacitet” och ”individuell viljeakt” ser jag som uttryck för värdet frihet.

Olika moraliska principer samankopplade med demokratibegreppet diskuteras under rubriken *Normer*. Här skriver man, bland annat, att människor oavsett olika synsätt på människovärde kan leva sida vid sida i ett samhälle samt att det av detta ”följer många moraliska konsekvenser, t.ex. jämlikhet, respekt för den enskilde och dennes integritet”. (s. 19) Även här ser man hur utredningen, via diskussionen om normer och moraliska principer, kopplar jämlikhet till demokratibegreppet.

Även frihet kan, till viss del, i ovanstående exempel sägas koppla till demokratibegreppet genom det som texten beskriver som ”respekt för den enskilde och dennes integritet”. Under samma rubrik kopplas värdet frihet mer tydligt till demokratibegreppet när man skriver att ”demokratin påbjuder vissa normer som gäller handlandet mot andra” och att ”den ömsesidigheten gäller också förhållandet mellan stat och den enskilde: ”Respektera och upprätthåll samhällets moraliska ordning precis som Du förväntar Dig att samhället ska

respektera och upprätthålla Din egen autonomi”.” (s. 19) Här står värdet frihet i centrum när man skriver om samhällets respekt för medborgarens autonomi då respekt för den egna autonomi kan översättas som respekt för det egna självbestämmandet eller egna friheten.

Avslutningsvis skriver man under rubriken *All maktutövning bör vila på demokratins grund* att ”man aldrig kan befria människan från hennes självansvar” samt att ”varje tecken på att den offentliga makten önskar kontrollera det civila samhället måste bedömas kritiskt.” (s. 20) Tolkningen jag gör av denna formulering ur texten är att man i första stycket slår fast att man inte kan befria människan från sitt ansvar över sig själv, och därmed friheten att bestämma över sina egna handlingar. Textens andra del tolkar jag, även denna, som ett uttryck för frihet när man talar om att alla försök till att kontrollera det civila samhället ses som något negativt.

6.6 Sammanfattning

Jämlikhet kopplas i maktutredningen till demokrati när man i texten knyter samman demokrati med föreställningen om alla människors lika värde. Denna koppling pekas ut som extra viktig och görs på ett flertal ställen i texten. Vidare vävs värdet jämlikhet in i texten på andra sätt, exempelvis i diskussionen om utjämning, som i utredningen ses som ett ideal. Textanalysen visar också att jämlikhet presenteras som ett mål i maktutredningen där man skriver att mål med delar av politiken är att skapa just jämlikhet. Viss kritik framförs också mot jämlikheten där man, bland annat, hänvisar till studier som pekar på problem förknippade med försöken att nå jämlikhet. Frihet kopplas starkt till demokratibegreppet i maktutredningen bland annat genom att prata om frihet som ett ideal, om vikten av att människor kan påverka sina levnadsvillkor samt genom att skriva att utgångspunkten för utredningen är idén om en suverän individ. Vidare skriver man om frihet att man accepterar en viss inskränkning av den personliga frihet och ger också exempel på starka nackdelar med frihet. Ytterligare kritik framförs mot frihet som värde genom att man gör kopplingar mellan frihet och det individorienterade demokratiidealet, som ses som ett ideal.

I demokratiutredningen kopplas jämlikhet till demokratibegreppet främst genom att göra kopplingen mellan demokrati och människors lika värde. Jämlikhet kopplas också till demokratibegreppet på andra sätt i texten, bland annat när man skriver om jämlikhet som en moralisk konsekvens av att olika människor lever sida vid sida i ett samhälle. Frihet kopplas i demokratiutredningen till demokratibegreppet bland annat när man pratar om att ingen människa skall styras av någon annan och när skriver om den enskilde människans frihet och rörlighet. Vidare finns det avsnitt i texten som indirekt kan tolkas som kopplingar mellan värdet frihet och demokrati, bland annat i diskussionen om tilltron till medborgarnas kapacitet och samhällets respekt för medborgarens autonomi. Slutligen talar man i utredningen negativt om bland annat makt över det civila samhället som kan inskränka den personliga friheten.

7 Jämförande analys

I detta avsnitt kommer jag att analysera resultaten från föregående avsnitts komparativa studie. Målsättningen med analysen är att tillämpa tidigare nämnda teorier på resultaten från min komparativa studie och utifrån vad detta visar försöka besvara frågeställningen och testa tesen om ett samband mellan värdeförändringar och samhällsförändring.

7.1 Analys av den komparativa studien av maktutredningen och demokratiutredningen

Ovanstående textanalytiska studie av maktutredningen och demokratiutredningens definitioner av demokrati visade på vissa skillnader i hur värdena frihet och jämlikhet kopplades till demokratibegreppet. Först och främst visar studien att båda utredningarna starkt kopplar både frihet och jämlikhet till demokrati. Skillnader som identifierats är skillnader i hur *starkt* värdena kopplas till demokratibegreppet och vilket värde som, i någon mening, kan sägas vara det primära värdet i respektive utrednings definition av demokrati.

Skillnaden mellan hur frihet kopplas till demokratibegreppet i de båda utredningarna kan tyckas hårfin men jag identifierar ändå några viktiga skillnader. För det första är det lättare att hitta mer direkta kopplingar till frihet i maktutredningen än i demokratiutredningen. Som tidigare givna exempel från texten visat så får man i demokratiutredningen många gånger läsa mellan raderna för att se kopplingen mellan frihet och demokrati medan det i maktutredningen oftare går att se en mer tydlig koppling. Trots att jag identifierat mer tydliga kopplingar mellan frihet och demokrati i maktutredningen visar studien på en viktig skillnad mellan de två utredningarna i förekomsten av negativa uttryck för uppfattningar om frihet. Förekomsten av detta är mer vanligt förekommande i maktutredningen. Som exempel ur texten visat så skriver man på flera ställen om de negativa effekterna av frihet och underminerar betydelsen av värdet genom att bland annat skriva att man accepterar vissa inskränkningar i den personliga friheten. Slutligen vävs frihetsbegreppet i demokratiutredningen på flertalet ställen in på de ställen där jämlikhet som tydligast beskrivs och beskrivs på så sätt som en del av detta värde.

Jämlikhet kopplas starkt till demokratibegreppet i både maktutredningen och demokratiutredningen där det likställs med människors lika värde. En viktig skillnad i hur jämlikhet framställs i utredningarna är dock att värdet i maktutredningen, på ett annat sätt än i demokratiutredningen, förs fram som ett

mål. Vidare skriver man mer explicit i maktutredningen om jämlikhet som ett värde tillhörande den demokratiform man ser som ideal.

Slutligen identifierades i studien en viss motsättning mellan värdena frihet och jämlikhet i maktutredningen som inte på samma sätt gick att identifiera i demokratiutredningen. Detta gör att en balans mellan frihet och jämlikhet ofta utgör grunden för texten i maktutredningen där man på något sätt ofta försöker väva in frihet som ett värde tillhörande demokratibegreppet som man sen har svårt att kombinera med jämlikhet. Detta skulle i så fall förklara de exempel ur texten som visar på hur frihet underminerats som värde i maktutredningen, och varför frihet i demokratiutredningen, på ett annat sätt än i maktutredningen, tillsammans med jämlikhet har kunnat vävas in i diskussionen om demokrati.

Vad analysen visat är att det föreligger en skillnad mellan utredningarna med avseende till vilket värde som starkast kopplas till demokratibegreppet. I maktutredningen är det värdet jämlikhet som närmare knyts till demokratibegreppet medan det i demokratiutredningen är värdet frihet.

7.2 Sambandet mellan värdeförändringar i samhället och utredningarna

Slutsatsen jag kommer till i analysen av den komparativa studien mellan de två utredningarna är att kopplingen mellan jämlikhet och demokrati är starkare i maktutredningen än i demokratiutredningen. Analysen visar också att värdet frihet starkare kopplas samman med demokrati i demokratiutredningen än i maktutredningen. Frågan är om det går att säga något om värdeförändringar i samhället i stort utifrån den komparativa studien mellan de två utredningarna? Problemet med textanalys, och med all statsvetenskaplig forskning, är att verkligheten ofta reduceras till begrepp eller idéer om verkligheten. Samtidigt som detta kan vara ett problem är det nödvändigt i statsvetenskaplig forskning för att konstruktivt kunna analysera verkligheten. (Bergström – Boréus 2000, s. 256) Verkligheten har i detta fall reducerats till idéer om verkligheten i undersökningen av de två utredningarna som här speglar samhället i stort.

Även om det finns stora skillnader utredningarna mellan har utredningarna också betydande likheter som gör att de är lämpliga som undersökningsobjekt. Båda utredningarna är statliga utredningar som på liknande sätt tar upp, diskuterar och definierar demokrati. Båda utredningarnas direktiv kommer från socialdemokratiska regeringar och är de enda två större utredningar under 1990-talet som behandlar, och ger sig på att definiera demokrati. Båda utredningarna presenterar på något sätt definitioner av demokrati som man menar borde representera hur man i Sverige definierar demokrati.

Även om andra faktorer kan ha spelat in så är de utredare som presenterar definitionen färgade av det samhälle de lever i och definitionerna kan således ses som representativa för ett uttryck av synen på demokrati i svenskt samhälle under den tidsperiod utredningarna skrevs. Dessa är tillsammans de huvudsakliga orsaker till varför jag anser att utredningarna speglar de värden man i svenskt samhälle i stort tillskriver demokratin.

7.3 Sambandet mellan värdeförändringar i samhället och privatisering

Privatisering är ett uttryck för ökad frihet på flera sätt. Först och främst ger privatisering medborgarna utökade valfriheter. Syftet med konkurrensutsättning och privatisering av till exempel skola, vård och omsorg är att det skall bidra till bättre kvalitet, ökad effektivitet och mer valfrihet. (Dahlgren 1994, s 28) Exempelvis leder privatisering av skola till privata alternativ som ökar valfriheten hos medborgarna, och på så sätt också till ökad politisk frihet som ger möjligheter för folket till självstyre och individen frihet att själv fatta beslut som reglerar dennes liv. (Ross 1967, s. 98f) Privatisering leder vidare till en ökad frihet för kommunen. Kommunen ges i och med privatisering en utökad frihet att själv välja hur de uppgifter som åligger denna skall utföras. Slutligen bidrar privatisering till ökad frihet också för entreprenören som ges en utökad frihet till att bedriva verksamheten på det sätt man vill.

Jag har ovan visa hur privatisering är ett uttryck för ökat frihet, dels för kommunen och dels för entreprenören men framförallt för medborgaren i och med en ökad valfrihet. Under föregående rubriker konstaterade jag att det skett en värdeförskjutning i svenskt samhälle där värdet frihet under senare delen av 1990-talet stått mer i fokus. Under samma period skedde en ökad privatisering i Sverige, som ses bland annat på det stora antal nya företag etablerade på primärvårdsmarknaden. Frihet är ett värde som även tidigare i uppsatsen visats kopplas samman med privatisering och den fria marknaden på flera sätt. I analysen av jämförelsen mellan de två utredningarna visade jag att frihet i framförallt maktutredningen kopplas samman med den fria marknaden där privatisering ingår.

Det jag här försöker visa på är sambandet mellan en förändring i svenskt samhälle där värdet frihet kommit mer i fokus och privatisering som samhällsförändring. Privatisering som samhällsförändring under 1990-talet skulle enligt detta förklaras av en värdeförskjutning i samhället där värdet frihet mer än tidigare hamnat i fokus. Lundquists teorier som presenterades i avsnitt fyra gick ut på att ordningen mellan samhällets olika abstraktionsnivåer spelar en viktig roll och att demokratiska värden hierarkiskt påverkar samhällets konstruktioner och institutioner genom att privatisering som observerad förändring i svenskt samhälle skulle, i enlighet med Lundquists teori, i så fall förklaras av en förändring in vilka värden som kopplas till demokratin i Sverige. Den komparativa studien av

maktutredningen och demokratiutredningen visade på skillnader i hur värdena frihet och jämlikhet kopplats till demokratibegreppet. Värdena frihet och jämlikhet skulle i enlighet med Lundquist teori utgöra substansvärden. Studien visar på en förskjutning av värden där värdet frihet fått större utrymme än tidigare och skulle i så fall utgöra det primära substansvärdet i svenskt samhälle. Som Lundquist skriver så utgör de övergripande substansvärdena mål för den politiska processen och påverkar processvärdena, relaterade till utformningen av de demokratiska institutionerna. Enligt detta resonemang skall frihet som substansvärde påverka utformningen av de demokratiska institutionerna som i sin tur skulle påverka samhället mot förändringar – i det här fallet privatisering.

Som tidigare nämnts så är liberaler starka förespråkare för privatisering då man som ser fri konkurrens som en grundläggande förutsättning för en väl fungerande marknadsekonomi. (www.ne.se) Lundquist menar i sin teori att olika demokratidoktriner betonar olika värden olika starkt och refererar till en studie som kom fram till att liberaler oftast betonar frihet medan socialister betonar jämlikhet. Detta går att koppla till sambandet mellan en värdeförändring i samhället där frihet står mer i fokus och ökad privatisering under 1990-talet då privatisering är något som förespråkas av liberaler och då privatisering är ett uttryck för ökad frihet genom den fria konkurrensen.

Om den demokratiska korrektheten hos konstruktioner och institutioner provas mot demokratiska värden och demokratibegreppet förser oss med det underlag som krävs för vilka institutionella förändringar som vi kan tolerera. (jmf Lundquist 2001, s. 113f) är privatisering en samhällsförändring som tolereras när frihet är det värde som är det primära i demokratibegreppet.

Särskilt intressant att uppmärksamma är den motsättning mellan värdena frihet och jämlikhet som identifierats i maktutredningen men inte i demokratiutredningen. Privatisering som samhällsförändring skulle i så fall under tiden för maktutredningen inte på samma sätt vara möjlig utan att stå som en motsättning till jämlikhetsvärdet.

7.4 Sammanfattande slutsatser och problematisering

I analysen av den komparativa studien mellan maktutredningen och demokratiutredningen argumenterade jag för att den värdeförändring som identifierats utredningarna emellan även kunde spegla en värdeförändring i samhället. Hur kan då sambandet mellan värdeförändringar och samhällsförändring förstås? Sambandet mellan samhällsförändring och värdeförändringar kan till viss del förstås genom Lennart Lundquists teorier. Lundquist menar att samhällets grundläggande demokrativärderingar påverkar samhällets konstruktioner och institutioner. Om så är fallet borde en förändrad demokratisyn förändra samhället i stort. Den värdeförändring som identifierats i samhället där värdet frihet fått större utrymme menar jag kan ha påverkat samhällets konstruktioner och institutioner så att samhällsförändringar som innebär större frihet för medborgarna ägt rum.

Som tidigare visat finns ett tydligt samband mellan privatisering och ökad frihet. Privatisering skulle kunna vara ett exempel på en samhällsförändring som inneburit större frihet för individerna, påverkad av värdeförändringen i samhället. Detta skulle i så fall stämma överens med tidigare presenterade teorier som säger att samhällets grundläggande demokrativärderingar påverkar samhällets konstruktioner och institutioner. Det grundläggande demokrativärde som under senare delen av 1990-talet påverkat samhällets konstruktioner och institutioner skulle då vara frihetsvärdet då den samhällsförändring som ägt rum visat sig vara starkt kopplad till frihet. Att värdet frihet fått större utrymme under senare delen av 1990-talet bekräftas av den genomförda studien.

Frågan är om man kan dra så pass långtgående slutsatser genom min komparativa studie och så pass grova generaliseringar? Jag anser att så är fallet och att de slutsatser jag drar i analysen utgör en *del* av förklaringen till privatisering som samhällsförändring i Sverige under 1990-talet. Specifika situationer spelar in vid olika betoningar av värden (Lundquist 2001, s. 120) och så även här. Vad jag gjort är att jag har observerat ett samband och presenterat ett förslag på hur värdeförändringar i samhället och privatisering skulle kunna hänga ihop, men jag inser också att det är svårt att dra några vittgående slutsatser av de samband som jag identifierat.

De grova generaliseringar som gjorts anser jag ha varit nödvändiga att göra för att komma till konstruktiva slutsatser. Jag gör inga säkra antaganden om att det som jag pekar ut som en eventuell förändring av värden i samhället hänger ihop med faktiska förändringar i samhället men vill ändå peka på att förändringar ändå skulle kunna vara knutna till varandra. Lundquist teori säger att några tydliga gränser mellan demokratins abstraktionsnivåer inte existerar och sannolikt är det så att samhällets värden inte bara påverkar förändringar i samhället utan att påverkan är ömsesidig och att ökad privatisering i svenskt samhälle också skulle kunna ha påverkat förskjutningen av värden.

8 Slutsatser

I följande avsnitt kommer jag att presentera vad jag kommit fram till i min studie och ger uppsatsens inledande frågeställning ett svar. Slutligen kommer jag också att ge förslag på framtida studier inom området.

8.1 Resultat

I början av denna uppsats ställdes frågan om sambandet mellan privatisering som förändring i svenskt samhälle och förändrad demokratisyn mellan maktutredningen och demokratiutredningen. Vad jag kommit fram till i analysen av den komparativa studien mellan de två utredningarna är att kopplingen mellan jämlikhet och demokrati är starkare i maktutredningen än i demokratiutredningen. Analysen visar också att värde frihet starkare kopplas samman med demokrati i demokratiutredningen än i maktutredningen. Vidare har jag argumenterat för att skillnaden mellan de två utredningarnas demokratisyn skulle kunna spegla en värdeförskjutning i svenskt samhälle som påverkat privatisering som samhällsförändring i Sverige under 1990-talet.

Sambandet mellan samhällsförändring och värdeförändringar kan förklaras utifrån Lennart Lundquists teorier som säger att samhällets grundläggande demokrativärderingar påverkar samhällets konstruktioner och institutioner. Analysen visade på ett tydligt samband mellan privatisering och ökad frihet. Analysen visade också att privatisering skulle kunna vara ett exempel på en samhällsförändring påverkad av värdeförändringen i samhället.

Svaret på frågeställningen är att den är svår att besvara utifrån den komparativa studien jag gjort men att det trots allt går att identifiera ett samband mellan värdeförändringar i samhället och privatisering i svenskt samhälle på grund av institutionella förändringar under 1990-talet. Det går inte utifrån analysen att belägga om tesen att förändringar i samhället beror på värdeförändringar i samhället, är sann. Vad man kan göra är att peka på att där kan finnas ett samband som skulle kunna utgöra en *del* av förklaringen till varför förändringar, som privatisering, uppstår i samhället. Samtidigt som texter är oundgängliga studieobjekt i samhällsvetenskapen är det enda som bör studeras. (Bergström - Boréus 2000, s. 14) Vill man dra mer djupgående slutsatser av de samband som här identifierats, krävs fortsatta studier.

8.2 Förslag på framtida forskning

Trots att forskning kring demokratibegreppet bedrivits inom flera olika vetenskaper under lång tid tillbaka finns det, vad jag kan se, mindre uppmärksammade infallsvinklar och luckor hos den forskning som bedrivits inom delar av området. Jag tycker att den gren av forskning kring demokratibegreppet som behandlar just värden kräver ytterligare uppmärksamhet. I jämförelse med annan forskning kring demokrati, som till exempel studerar demokratin utifrån dess institutioner, får denna forskning relativt lite utrymme, även om den fått större utrymme under senare delen av 1900-talet. (Hyland 1995, s. 36). Överhuvudtaget har jag haft svårt att finna relevant demokratiteoretisk forskningsresultat från senare tid och det verkar som om många av nutidens demokratiteoretiska forskare lägger ner liten tid på att verkligen forska och mer tid på att betona vikten av att så görs.

Tidigare demokratiteoretisk forskning har varit bra på att integrera äldre forskning med ny. Att integrera äldre forskning med ny leder ofta till positiva resultat och är tillvägagångssättet i nästan all forskning. I fallet med den demokratiteori jag närmare granskat görs tillbakablickarna till äldre demokratiteoretisk forskning ibland i kanske för stor utsträckning. Jag får känslan av att dagens demokratiteoretiska forskning i mycket rör sig i samma tankebanor som gjorts sedan lång tid tillbaka och att de resultat man presenterar i mycket påminner om tidigare resultat. Jag tror att framtida demokratiteoretisk forskning skulle vinna på mer självständig forskning med färre inslag av kumulativ forskning.

Det normativa innehållet i demokratibegreppet konstant varit föremål för olika tolkningar vilket kan ses som ett problem för fortsatt demokratiteoretisk forskning. Jag tror att fortsatt forskning inom området för demokrati skulle vinna på att fokusera mer på empirisk forskning istället för åt normativa diskussioner, även om denna sorts forskning också har stor värde. Slutligen tror jag att mer fokus skulle kunna läggas på att försöka undanröja de problem som finns förknippade med demokratiteoretisk forskning kring värden, som till exempel problem förknippade med terminologi samt världens betydelseförändringar över tiden.

Inom området för min uppsats vore det intressant att ytterligare studera sambandet mellan samhällliga förändringar och vilka värden som ligger i fokus i samhället. Särskilt intressant hade det varit att få att mer i detalj studera exakt hur värdeförändringar påverkar samhällets konstruktioner och institutioner så att de leder till samhällsförändringar.

Referenser

- Almond, Gabriel A, Powell Jr, A Bingham, Strøm, Kaare & Dalton, Russel J, 2000. *Comparative Politics Today: A World View. Seventh edition*. New York: Longman.
- Aristoteles, 2003. *Politiken*. Sävedalen: Åström.
- Bergström, Göran - Boréus, Kristina, 2000. *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.
- Birch, Anthony Harold, 1993. *Concepts and Theories of Modern Democracy*. London: Routledge.
- Bjereld, Ulf - Demker, Marie – Hinnfors, Jonas, 2002. *Varför vetenskap?*. Lund: Studentlitteratur.
- Cole, George Douglas Howard, 1920. *Guild Socialism restated*. London: Leonard Parsons.
- Copp, David – Hampton, Jean - Roemer John, 1993. *The Idea of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Robert a. 1992. *Demokrati som procedur ur Idéer om demokrati*. Stockholm: Tidens förlag.
- Dahl, Robert A, 1999. *Demokratin och dess antagonister*. Stockholm: Ordfront.
- Dahlgren, Göran, 1994. *Framtidens sjukvårdsmarknader - vinnare och förlorare*. Borås: Natur och Kultur.
- Demokrati och makt i Sverige- Maktutredningens huvudrapport*, 1990. Stockholm: Allmänna förlaget.
- En uthållig demokrati! – Demokratiutredningens betänkande*, 2000. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Gilljam, Mikael – Hermansson, Jörgen, 2003. *Demokratins mekanismer*. Malmö: Liber.
- Goldmann, Kjell - Pedersen, Mogens N. - Østerud, Øyvind, 1997. *Statsvetenskapligt lexikon*. Stockholm: Universitetsförlaget.
- Gunnarsson, Mariette, 2003. *Privatisering av sjukvård*. Växjö: FoU-Kronoberg.
- Hayek, Friedrich August von, 1983. *Frihetens grundvalar*. Stockholm: Ratio.
- Held, David, 1997. *Demokratimodeller. Från klassisk demokrati till demokratisk autonomi*. Göteborg: Daidalos.
- Hydén, Göran, 1998. *Demokratisering i tredje världen*. Lund: Studentlitteratur.
- Hyland L. James, 1995. *Democratic theory: the philosophical foundations*. Manchester: Manchester University Press.
- Lundquist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart, 2001. *Medborgardemokratin och eliterna*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart, 1998. *Demokratins väktare*. Lund: Studentlitteratur.

- Lundqvist, Lennart, J, 2001. *Privatisering. Varför och varför inte?* i Bo Rothstein (red) *Politik som organisation. Förvaltningspolitikens grundproblem*. Stockholm: SNS förlag.
- Marsh, David – Stoker, Gerry, 2002. *Theory and Methods in Political Science*. Basingstoke: Macmillan.
- Nationalencyklopedins hemsida: <http://www.ne.se/> 15 april 2005.
- Regeringens hemsida:
<http://www.regeringen.se/sb/d/3808/a/22272;jsessionid=ayI7ynjSWs08>,
<http://www.regeringen.se/sb/d/3808>. 13 april 2005.
- Rosengren, Karl Erik – Arvidson, Peter, 2002. *Sociologisk metodik*. Malmö: Liber AB.
- Ross, Alf, 1967. *Varför demokrati?*. Stockholm: Tidens förlag.
- Sabine, George, H, 1952. *A history of political theory*. New York: Holt.
- Tocqueville, Alexis de, 1990. *Democracy in America*. New York: Vintage Books.